

5. Казаченок И.В. [Электронный ресурс] / И.В. Казаченок. – Режим доступа: <http://psf.grsu.by/NauchRab/pub/01/10>.

6. Загребельний С.Л. Формування у старшокласників інтересу до професії у процесі вивчення предметів фізико-математичного циклу : автореф. дис. ... к. пед. н. : 13.00.07. / С.Л. Загребельний. – Луганськ : Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, 2006. – 20 с.

7. Кропотова Н.В. Профессиональная компетентность (опыт трансдисциплинарного исследования) / Н.В. Кропотова // Проблемы инженерно-педагогической освіти. – 2007. – № 16.

ЛИТВИНОВА О.

КОМПОНЕНТНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ “КУЛЬТУРА ДІАЛОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ” В СИСТЕМІ ВІДНОСИН “ВИКЛАДАЧ – СТУДЕНТ”

Актуальність теми зумовлена сучасними потребами вищої школи в підготовці кваліфікованих фахівців з високим рівнем культури діалогічного спілкування. Незважаючи на велику кількість теоретичних розробок та нагромаджений практичний досвід з проблем культури спілкування, діалогу і діалогічного спілкування зокрема, проблема культури діалогічного спілкування, методики її формування і на сьогодні залишається малодослідженою педагогічною наукою й потребує ретельного вивчення.

Дослідження питань діалогічного спілкування і діалогічної взаємодії було в центрі уваги таких науковців, як М. Бубер, М. Бахтін, І. Бех, Л. Орбан-Лембрик, Є. Руденський. Питання формування культури спілкування у процесі навчання і виховання студентів вивчали І. Мачуська, Н. Крилова, О. Корніяка, А. Петровський, Т. Цветкова, П. Блонський.

Мета статті – розкрити авторське розуміння феномену “культура діалогічного спілкування” в системі відносин “викладач – студент”, здійснити спробу компонентно-структурного аналізу феномену “культура діалогічного спілкування”.

Розв’язання завдань формування феномену культури діалогічного спілкування неможливе без дослідження її сутності й структури. Вважаємо, що в основі поняття “культура діалогічного спілкування” лежить діалог як форма зовнішньої й внутрішньої взаємодії особистості з навколишнім світом (див. рис.).

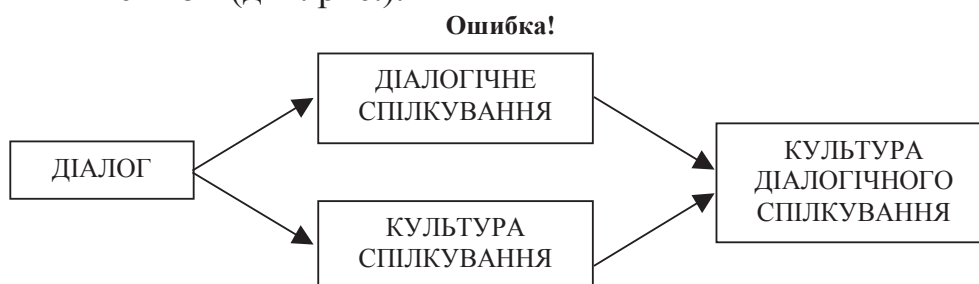

Рис. Діалог як основа культури діалогічного спілкування

Згідно з наведеною вище схемою пропонуємо розглядати культуру діалогічного спілкування у двох планах. По-перше, як складну багатоканальну систему взаємодії людей, основою якої є діалог і принципи діалогічних

відносин: розуміння партнерами один одного, взаємосприйняття, взаєморозуміння, взаємовплив, відкритість, доброзичливість, взаємне довір'я, толерантність, гуманізація відносин. По-друге, як здатність особистості розуміти і володіти таким механізмом діяльності, як культура спілкування, основою якої є “рівень морального розвитку особистості, її вміння організувати комунікабельну діяльність у формах, закріплених у правилах і нормах культури поведінки, вироблених суспільством” [1, с. 98–99].

Для подальшого розкриття розуміння феномену “культура діалогічного спілкування” проаналізуємо його складові компоненти.

Діалогічне спілкування. Першою складовою культури діалогічного спілкування є власне діалогічне спілкування і, як основа, діалог. Діалог – це рівноправне суб'єкт-суб'єктне спілкування, яке має на меті пізнання один одного, а також самопізнання й саморозвиток партнерів зі спілкування. Метою діалогу є інша людина й ставлення до неї як до цінності дає змогу досягти цілей, які стосуються самого себе [2, с. 351].

У системі відносин “викладач – студент” саме викладач несе відповідальність за рівень діалогічності спілкування. Оскільки частіше за все студент сприймає викладача як авторитет і керується у виборі манери спілкування не стільки власним досвідом, скільки запропонованими викладачем штампами поведінки, саме викладач повинен взяти на себе відповідальність за виховання у студентів навичок діалогічного спілкування. Застосування діалогу на уроці не лише як форми спілкування, а і як форми навчання, має бути доведена викладачем до рівня високого мистецтва, а діалог – стати для студентів зразком пошуку істини, вмінням осмислити сутність речей. Викладач повинен сприймати цілісний образ студента як бажаного партнера на основі гуманної діалогічної взаємодії, лише за цієї умови такі стосунки в системі відносин “викладач – студент” можна назвати діалогічними, тобто суб'єкт-суб'єктними. Якщо одна із сторін порушує правила гуманної діалогічної взаємодії, у такому разі діалогічні стосунки перетворюються на антидіалогічні, антигуманні, тобто такі, за яких один або два партнера взаємодії (студент або викладач) сприймають один одного як об'єкт, річ, принципово заперечуючи наявність будь-якої спільності між ними. При цьому стосунки вже стають суб'єкт-об'єктними, що є неприпустимим у сучасному процесі навчання і виховання особистості.

Спираючись на характеристику ознак діалогічного спілкування Л. Орбан-Лембрик [2, с. 360–363], пропонуємо узагальнений перелік ознак діалогічного спілкування, які, на наш погляд, є найсуттєвішими для розуміння феномену “культура діалогічного спілкування” в системі відносин “викладач – студент”. Діалогічним спілкування може вважатися лише за умов наявності в ньому таких ознак:

- порозуміння між викладачем і студентом, вироблення спільної думки;
- дискусія, розмова на рівні позицій, а не догм;

- процес взаємодії: взаємосприйняття, взаєморозуміння, взаємовплив, співпереживання, співучасть;
- зосередженість на партнері (викладач зосереджується на студенті і навпаки);
- встановлення особливого морально-психологічного клімату між викладачем і студентом, який характеризується відкритістю, доброзичливістю, взаємним довір'ям.

Таким чином, відкриття студента як найвищої цінності, а також самого себе як особливої реальності, значущої і гідної вчителя, звернення передусім до самого себе в пошукові можливостей розв'язання своїх проблем і проблем студентів засобами діалогічного спілкування – найцінніші акценти культури діалогічного спілкування в системі відносин “викладач – студент”.

Культура спілкування. Другою складовою культури діалогічного спілкування є власне культура спілкування.

Культура спілкування визначає способи взаємодії людей у конкретних ситуаціях, виходячи з норм, традицій, національної своєрідності суспільства [2, с. 405]. І. Мачуська дає визначення культури спілкування як характеристики міжособистісних контактів, індивідуальної форми взаємодії людей, у процесі якої відбувається обмін думками, ідеями, досвідом, чуттями. Вона залежить від рівня морального розвитку особистості, її вміння організувати комунікабельну діяльність у формах, закріплених у правилах і нормах культури поведінки, вироблених суспільством. Культура спілкування включає мовну культуру, комунікабельність, емпатію, доброзичливість, толерантність, імідж, повагу до людської гідності, вміння висловлювати власні думки й вислуховувати співрозмовника тощо [1, с. 98–99].

Оскільки на студента справляє вплив перш за все особистість педагога, то моральна орієнтованість і досконалість в оволодінні комунікативною системою знань є основними показниками рівня володіння культурою спілкування викладача. Висока комунікативна компетентність викладача, вміння педагога застосовувати етичні норми спілкування, комунікативні знання відповідно до етнопсихологічних особливостей учня – все це запобігає виникненню суперечностей у системі “викладач – студент”, а комунікативна установка педагога на спілкування зі студентом як найвищою цінністю дає змогу правильно реагувати на поведінку студента, обирати систему адекватних віковим та індивідуальним особливостям учня засобів виховання.

Отже, ми здійснили спробу проаналізувати два основних поняття, які є складовими феномену “культура діалогічного спілкування”. Пропонуємо своє бачення поняття “культура діалогічного спілкування”.

Культура діалогічного спілкування – це комплексне поняття, що поєднує в собі ознаки двох феноменів – діалогічного спілкування, принципами якого є гуманістичне спілкування: ставлення до іншої людини як до цінності, розуміння партнерами один одного, взаємосприйняття, взаємо-

розуміння, взаємовплив, відкритість, доброзичливість, взаємне довір'я, толерантність, гуманізація відносин, та культури спілкування, основою якої є рівень морального розвитку особистості, її вміння організувати комунікабельну діяльність у формах, закріплених у правилах і нормах культури поведінки, вироблених суспільством.

Культура діалогічного спілкування – це вищий рівень організації стосунків і спілкування між людьми, який є оптимальним для особистісного розвитку людей, творчого процесу спільного пошуку істини, краси і гармонії. Основними компонентами культури діалогічного спілкування є поведінкова культура, морально-етична культура, культура підтримання спілкування (див. табл.).

Таблиця

**Компоненти культури діалогічного спілкування
у педагогічному процесі навчання і виховання особистості**

Поведінкова культура	Морально-етична культура	Культура підтримання спілкування
1. Особистісно орієнтована на студента поведінка педагога. 2. Стратегія і тактика у виборі поведінки – гуманістично-діалогічна. 3. Стиль і тип поведінки демократичний: оцінюються факти, а не особистість, підтримується колегіальність, відбувається заохочення ініціативи	1. Сукупність моральних вимог, які стають для педагога складовою його звичок і навичок, що виявляються в повсякденній манері спілкування. 2. Уміння педагога застосовувати етичні норми спілкування. 3. Комунікативна установка педагога на спілкування з іншою людиною як найвищою цінністю	1. Культура мислення вміння формувати та формулювати думки. 2. Культура слухання вміння слухати, вміння запам'ятовувати факти, вміння зосереджуватися на розмові. 3. Культура мовлення рівень комунікативної підготовки педагога

Висновки. Отже, зроблена нами спроба структурно-компонентного аналізу феномену “культура діалогічного спілкування” у системі “викладач – студент” дає можливість стверджувати, що ВНЗ – важлива ланка у формуванні в студентів культури діалогічного спілкування, тобто культури взаємодії з партнером по навчальному спілкуванню. У процесі діалогічної взаємодії студенти не тільки збагачуються досвідом, а й одержують можливість стати особистістю, суб'єктом власного розвитку, впливати на інших людей. Лише у вищих навчальних закладах завершується набуття особистістю соціального досвіду, засвоєння норм поведінки в суспільстві, моральна підготовка до виконання трудової суспільно корисної діяльності, здатність адаптуватися в колективі.

Література

1. Мачуська І.М. Формування культури спілкування суб'єктів навчально-виховного процесу / І.М. Мачуська // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3. – С. 98–99.
2. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія спілкування і міжособистісних стосунків / Л.Е. Орбан-Лембрик // Соціальна психологія. – К., 2004. – Кн. 1. – 442 с.